Institutet för
FRAMTIDSSTUDIER

Framtider

nr 2/2009

ARTIKLAR • RAPPORTER • NOTISER • RECENSIONER

TEMA

Politikens framtida former

Ny kommunikationsansvarig

Hanna Zetterberg Struwe

Vem är du?

Jag är temperamentsfull och drar gärna igång saker. Det är roligt att inspirera människor och att få dem att behålla energin i pågående projekt.

Som riksdagsledamot 1994–1998 drev jag främst miljö- och trafikfrågor. Som konsult är strategier för kommunikation med samhällsperspektiv min specialitet.

Vad hoppas du tillföra Institutet?

Jag vill samordna kommunikationen och bli ett stöd för forskarna i mötet med allmänhet, politiker och andra. Kurser i presentationsteknik och framförande är en idé.

Någon framtidsfråga som du brinner för?

Kopplingen mellan miljö, ekonomi och andra sociala sammanhang är spännande. Uppgiften är tydlig: att konstruera ett samhälle som är långsiktigt hållbart. Det gäller att stärka respekten för forskning ute i samhället, men också att göra forskarna medvetna om vad som är angeläget att forska om.

Hanna Zetterberg Struwe är sedan 1 maj 2009 anställd som kommunikationsansvarig vid Institutet för Framtidsstudier. Hon kommer närmast från Vetenskapsrådets kommunikationsavdelning, där hon arbetat med Internationella polaråret.

Framtider ges ut av Institutet för Framtidsstudier och utkommer med fyra nummer per år.

Prenumerationsavgiften 100 kronor (varav moms 5,66 kronor) per år, inbetalas på postgiro 701633-0. Ange namn och adress.
Framtider distribueras gratis (i ett exemplar) till alla folkbibliotek, bibliotek vid gymnasier och folkhögskolor i Sverige.

Ansvarig utgivare *Joakim Palme*

ISSN 0281-0492

Redaktion *Susanne Alm, Lena Eriksson, Jakob Larsson, Anders Nilsson, Sabina Nilsson, Mattias Tydén* och *Leif Åberg*

Layout *Lena Wennerstén* Illustrationer & Grafisk form, Stockholm
Tryck Federativ Tryckeri AB, Stockholm, 2009

Institutet för Framtidsstudier Box 591, 101 31 Stockholm
Besöksadress: Holländargatan 13, Stockholm
Tel: 08-402 12 00, Fax: 08-24 50 14
E-post: info@framtidsstudier.se, Hemsida: www.framtidsstudier.se

Institutet för FRAMTIDSSTUDIER

FOTO: M. SPENCER GREEN/AP–SCANPIX.

”Krisen ger oss även anledning att stresstesta trygghetssystemens politiska hållbarhet. ”

KRISEN FÖR DET GLOBALA ekonomiska finanssystemet har fött fram en ny typ av framtidsstudier: stresstestet. Bankernas finansiella hållbarhet prövas mot olika scenarier, även oönskade framtider. Tanken är inte dum och skulle kunna användas i fler sammanhang.

Den brittiske ekonomiprofessorn Anthony B. Atkinson har föreslagit att också våra trygghetssystem behöver stresstest. Kan de klara sina uppgifter att ge socialt hållbara resultat? Hur slår fallande tillväxt och sysselsättning igenom på fattigdom och ojämlikhet?

Krisen ger oss även anledning att stresstesta trygghetssystemens politiska hållbarhet. Kommer politikerna, å ena sidan, att stå för hållbarheten i de sociala skyddsnäten eller kommer försvagade statsfinanser att leda till nedskärningar? Kommer politikerna, å andra sidan, att skära i förmånerna om det verkligen behövs för att säkra omvärldens tilltro till våra statsfinanser?

Det här numret av *Framtider* tar upp en annan typ av stresstest för det politiska systemet i kristider: trycket från politiska populister. Den populism som grundar sig på fördomar och vanföreställningar måste självklart bemötas med fakta.

Men framgångar för populistiska partier ställer också frågan om hur det politiska systemet hanterar samhällskritik som är faktabaserad. Förmår de etablerade politiska partierna formulera trovärdiga strategier för att hantera verkliga problem? Lyckas de formulera folkviljan på ett konstruktivt sätt med bibehållen respekt för människors lika värde?

Institutets nya forskningsprogram har rubriken *Sverige i framtiden*, vilket inte ska tolkas i snäv och inskränkt mening – som att ”blott Sverige svensk framtid har” (fritt efter Carl Jonas Love Almqvist).

Tvärtom handlar programmet om förändringar i vår omvärld i stor utsträckning och hur vi förhåller oss till dessa.
Att den ekonomiska krisen verkligen är global – där nedgången i procent beräknas bli lika stor i såväl rika som fattiga länder – förstärker relevansen av globala perspektiv på framtiden. Det är nog dags att också stresstesta biståndet.

***Joakim Palme**, VD,*
Institutet för Framtidsstudier

FOTO: THOMAS CARLGREN.

OMSLAG

Konstverket "Agora" installeras i en park i Chicago 2006. Det var på *agora*, mötesplatsen i antikens Athen, som den västerländska formen av demokrati anses ha tagit sina första steg. Installationen i gjutjärn är gjord av den polska konstnären Magdalena Abakanowicz (till vänster i bilden).

INNEHÅLL

TEMA Politikens framtida former

Shirin Ahlbäck Öberg
På väg mot publikdemokrati 4–8

Mattias Gardell
Politik i Guds namn 9–14

Ann-Cathrine Jungar
Populismens många ansikten 15–19

Per Strömblad
Demokrati 2.0 20–23

Erik Berggren
Det populistiska tricket 24–27

Bokrecensioner:
Från politik till stadsplanering 28–29

Urban Lundberg
Folkhemmet som aldrig fanns 30–31

Nytt forskningsprogram för Institutet för Framtidsstudier 32–33

Arne Jernelöv
Ny teknik som förändrar världen 34

Shirin Ahlbäck Öberg

På väg mot publikdemokrati

FOTO: PUTTE MERKERT/TEXT OCH BILD–SCANPIX

Att viga sitt liv åt partipolitiken är inte längre en självklarhet för den politiskt aktiva. Tove Lifvendahl (t.v.) var framgångsrik ordförande för moderata ungdomsförbundet i början av 2000-talet men är en av flera yngre avhoppare från partipolitiken. I dag är hon kommunikationschef för Svenskt näringsliv. Anna Ibrisagic (t.h.) har gjort en mer traditionell politisk karriär på lokal- och riksnivå, och representerar sedan 2004 moderaterna i Europaparlamentet.

Omsättningen på ledamöter i den svenska riksdagen har ökat dramatiskt de senaste årtiondena. Ledamöterna sitter kortare perioder på sina riksdagsplatser, vilket får tydliga konsekvenser såväl för riksdagen som institution som för den svenska demokratimodellen. Shirin Ahlbäck Öberg menar att den ökade omsättningen beror på en förändrad politikerroll. Detta illustrerar i sin tur att den svenska demokratimodellen är på väg att omvandlas.

När enkammarriksdagen var ny i början av 1970-talet byttes ungefär 20 procent av riksdagsledamöterna ut i samband med val, och knappt 5 procent hoppade av under själva mandatperioden. Sedan mitten av 1990-talet är det cirka 33 procent som byts ut vid valen och ytterligare cirka 8 procent däremellan. Den stora förändringen inträffade just på 1990-talet, vilket delvis förklaras av att mandatperioden då förlängdes från tre till fyra år. Det innebär att riksdagen i dag teoretiskt skulle kunna bytas ut helt inom loppet av nio år. Under 1970-talet skulle motsvarande process ha tagit tretton år.

Den ökade omsättningen har satt sina spår. Bland annat minskar ledamöternas ålder och erfarenhet, och särskilt det senare är värt att uppmärksamma. I mitten av 1970-talet hade två av tre suttit i riksdagen mer än en mandatperiod. Dagens ledamöter har betydligt mindre genomsnittlig erfarenhet: två av tre har som mest fullgjort en mandatperiod.

DET FINNS ANDRA trender i vårt parlamentariska styrelseskick som kan kopplas samman med denna ökade turbulens i riksdagen. En viktig omständighet är givetvis att väljarna blivit mer ombytliga och att mandatförskjutningen mellan partierna därför har ökat. Men utslagningen av ledamöter vid valen kan enbart förklara en tredjedel av omsättningen i riksdagen. De flesta väljer att sluta självmant.

Förklaringen till den ökande omsättningen måste i stället sökas i de faktorer som formar enskilda ledamöters ställningstaganden. Vi forskare i projektet ”Att representera folket – yrkesbana eller sidospår i karriären?” har vänt oss direkt till ledamöterna – via enkäter och djupintervjuer – för att få svar på vad som ligger bakom avgångarna, och för att pröva om det finns något urskiljbart mönster.

Att studera avhopparna hör inte till vanligheten, man brukar granska dem som sitter i riksdagen. Men enligt vår åsikt indikerar de ökande avhoppen en genomgripande förändring av svensk demokrati, och vi kan lära oss något av att studera vilka överväganden som får ledamöter att självmant lämna riksdagen tidigare än förut.

Svensk politik har under lång tid kännetecknats av en utpräglad *partidemokrati*. Det som håller på att hända kan dock ses som en omvandling till *publikdemokrati* – med den franske statsvetaren Bernard Manins ord. Betecknande för partidemokratin är att den befolkas av den trogna partiarbetaren som politikertyp. Den trogna partiarbetaren ser sin uppgift som underställd partiet och är beredd att lojalt tjäna partiet, på den plats partiet finner lämplig och under den tid hon eller han kan vara ”till nytta”. Utmärkande ➤

Artikeln bygger på resultat från forskningsprojektet ”Att representera folket – yrkesbana eller sidospår i karriären?” som finansierades av riksdagen och Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Forskarna i projektet var: Lena Wängnerud, Göteborgs universitet, Jörgen Hermansson och Shirin Ahlbäck Öberg, båda Uppsala universitet.

FOTO: CLAUS GERTSEN/SCANPIX.

Det blev bara en riksdagsperiod (2002–2006) för miljöpartisten Gustav Fridolin. Han blev riksbekant som ledamot av konstitutionsutskottet då regeringens agerande efter tsunamikatastrofen 2004 granskades. Inför valet 2006 avböjde han återval, och i dag arbetar han som journalist och folkhögskolelärare.

för publikdemokratin är i stället den politiska entreprenören som politikertyp. Han eller hon ser som sin främsta uppgift att bryta ny mark. Till skillnad från den trogna partiarbetaren har den politiska entreprenören en egen agenda. Den senare gör också, på ett helt annat sätt än partiarbetaren, återkommande omprövningar av på vilket sätt de personliga ambitionerna bäst förverkligas – i riksdagen eller på någon annan arena.

Vilka indikatorer fann projektet på en förändring? Vår undersökning bygger på flera källor: registerdata, en enkät till samtliga ledamöter som satt i riksdagen någon gång under mandatperioden 1994–1998 men som *inte* fortsatte sitt uppdrag efter valet den 20 september 1998, samt fyrtio intervjuer med ledamöter som antingen satt kvar eller nyss hade lämnat riksdagen år 2000. Vi sökte svaren brett och ställde frågor som hade att göra med klassiska förklaringsfaktorer – som den sociala bakgrunden, de intervjuades politiska idéer och även betydelsen av riksdagen som miljö.

Den faktor som gav tydligast utslag hade att göra med ledamöternas representationssyn, det vill säga hur de ser på rollen som förtroendevald. Intressanta skillnader kom bland annat fram då vi i enkätundersökningen lät de 85 ledamöter som lämnat riksdagen frivilligt (utan att vara tvingade av mandatförändringar) själva formulera skälet till sin avgång.

Det fanns olika skäl för olika åldersgrupper, visade det sig. Föga överraskande fann vi att det för de äldre (sammanlagt 60 personer) huvudsakligen handlade om pensionsavgångar efter lång och trogen tjänst. Några typiska svar i gruppen 51 år och äldre var:

Jag har suttit i partistyrelse eller riksdag i ca 18 år. Nu är det andras tur.

Jag har varit med länge nog [19 år]. Den rätta glöden hade mot slutet svårt för att infinna sig.

En del äldre ledamöter upplevde dessutom att det var bäst att sluta självmant innan

Utmärkande för publikdemokratin är i stället den politiska entreprenören som politikertyp. Han eller hon ser som sin främsta uppgift att bryta ny mark.

trycket underifrån blev för stort. Flera angav också familjeskäl:

Tilltagande hälsoproblem och familjeskäl vägde tyngre än utsikterna till ytterligare fyra mycket stimulerande men slitsamma år.

I de få fallen av explicit kritik mot det egna partiet är det kvinnorna som har synpunkter. Deras kritik riktas även mot riksdagen som institution. Kategorin 51 år och äldre är överrepresenterad bland ledamöterna som avgått frivilligt, och avhopparna anger just åldersskäl, familje- och hälsoskäl som främsta motiv. Denna grupp representerar i hög grad den politikertyp som Bernard Manin benämner den trogna partiarbetaren.

Svaren såg lite annorlunda ut för mellangenerationen, ledamöter 31–50 år. Här är synpunkten att man varit med länge nog inte lika framträdande, utan utgör snarare ett skäl bland många:

Jag har varit med länge, har haft intressanta och utmanande uppgifter, har haft ett betydande inflytande men jag hade ändå tröttnat. Ville inte vara kvar till pensionsåldern. Då var det dags att byta –98.

För mellangenerationen (19 ledamöter) handlar det även om att vilja gå vidare och hitta nya utmaningar. Man är helt enkelt öppen för nya erfarenheter:

Jag blev erbjuden ett arbete som lockade mer. Riksdagsarbetet handlar för mycket om att reagera på olika förslag. Jag vill hellre agera och driva frågor. Är mer av visionär.

Argumentet om mer tid för familjen är inte lika vanligt som bland de äldsta avhopparna. Däremot finns ledamöter som, direkt eller indirekt, upplevde att de inte längre platsade på nomineringslistorna, och därför själva valde att inte ställa upp till omval. Hos 31–50-åringarna formuleras också tydligare kritik mot riksdagen eller partiet än hos de äldre:

Starka interna stridigheter – falskspel och oärlighet inom partiet samt till viss del besvikelse över hur odemokratiskt ”mitt eget parti” var bakom lyckta dörrar. Några få herrar i toppen tillåts styra alldeles för mycket. Inget lagarbete i riksdagsgruppen.

Efter 7 år börjar senioritetsprinciperna att gälla. Jag var helt enkelt inte intresserad av den ”inre” karriär som då följer.

Graden av missnöje ökar alltså när vi går från de äldre till mellangenerationen, och kritiken formuleras av såväl kvinnor som män.

Hos dem som är 30 år och yngre finns överraskande nog också svar som går ut på att de annars riskerade att sitta för länge på sin riksdagsplats. Gruppen bestod av 6 personer.

För det första tycker jag att man inte skall inneha en sådan position länge, det måste vara rotation på riksdagsledamöter. För det andra vill jag alternera mellan politiskt arbete i organisationer, partipolitik och punktinsatser av olika slag. Vill inte låsas fast (av mig själv eller andra) i en viss fålla.

... ansåg jag det vara absolut nödvändigt att lämna riksdagen efter 4 år för att inte riskera att bli beroende av politiken, då jag är emot politisk karriärism. Jag anser att engagemang är den viktigaste drivkraften i politiskt arbete och jag tror att det var dags för mig att gå vidare och utveckla mitt engagemang inom andra politiska forum.

Dessa typsvar innehåller en uttrycklig kritik av den traditionella politikerrollen. De yngre gör en poäng av att inte låta politikeruppdraget omvandlas till ett regelrätt jobb. Här är det tydligt att det inte är den trogne partiarbetaren som är normen, utan det lutar snarare åt den politiska entreprenören. Engagemanget är det viktiga, och det finns många arenor att agera på. Man är inte beredd att långsiktigt jobba sig nerifrån och upp i riksdagshierarkin. Förväntningen är snarare att snabbt få ta ansvaret att driva partiets ståndpunkter i vissa frågor i riksdagen. En utgångspunkt som krockar med särskilt de större partiernas arbetssätt.

Den yngre generationens allmänna syn på riksdagsuppdraget skiljer sig således radikalt från den äldre generationens. De äldre kan, förenklat, hänföras till idealtypen den trogna partiarbetaren och ser sig som lagspelare i stor utsträckning. Ett citat från en äldre ledamot fångar detta väl:

Däremot är jag inte särskilt mycket för att profilera mig själv. Jag trivs utomordentligt väl i den grå massan. Så jag är inte den som springer på några barrikader liksom, för där trivs jag inte. Utan jag gör gärna ett grovjobb bakom. Jag är partimänniska framför allt. Och därför trivs jag inte särskilt väl med det här nya med personvalet och egna profileringar … Jag tillhör dom som jobbar bakom, jag vill inte stå i första ledet, för jag tror inte jag är bra där heller, ibland tvingas man ju, men det är mera motvilligt.

Den politiska entreprenören däremot kan tänka sig flera arenor att verka på, och är därför rörligare och omprövar sin situation regelmässigt. Entreprenören vill också själv uträtta något, hon eller han vill spela roll och kan därför vara mindre av en lagspelare. Det innebär inte att partiet är helt underordnat den politiska entreprenören, utan denna politikertyp är beroende av att hitta ett parti – en plattform – att arbeta utifrån. Ett perspektiv som blir tydligt i följande citat:

För mig är inte en plats i riksdagen ett självändamål, för mig så är inte att sitta kvar i riksdagen, att fortsätta arbeta heller ett självändamål bara för att jag har blivit vald i fyra år… En sak som är och har varit väldigt viktig för mig i mitt uppdrag har ju varit min egen identitet…För mig så har det varit otroligt viktigt att inte på något sätt ändra mig själv bara för att jag har som uppdrag att vara riksdagsledamot. Och det har ju varit väldigt tydligt, jag har liksom tagit initiativ till att få väldigt verksamma grupper i riksdagen som inte existerade förut.

Även resultaten från andra delar av vår undersökning visar att synen på rollen som riksdagsledamot skiljer sig längs dessa linjer mellan generationerna. De yngre kliver på sitt uppdrag med förväntningar om att faktiskt få uträtta något, inte bara ingå i en stödtrupp. Långsiktigt arbete nerifrån och upp i partihierarkin verkar inte särskilt lockande.

Följdfrågan är givetvis vad detta innebär: Får vi en bättre eller sämre demokrati? Det är inte lätt att säga. Helt klart är dock att vi får en annorlunda demokrati. Enligt vår åsikt riskerar den ökade individualiseringen av politiken skapa stora problem för väljarnas möjligheter att påverka det politiska systemet: genom att ge mandat och att utkräva ansvar. Och om förmågan att utkräva ansvar av riksdagsledamöterna varit nedtonad i svensk partidemokrati, talar ingenting för att det automatiskt fungerar bättre i en publikdemokrati.

Om ett representativt system skall fungera demokratiskt tillfredsställande måste medborgarna ta ett betydande ansvar – både som väljare och valda. I en publikdemokrati blir det ansvaret inte lättare, snarare tvärtom.

Shirin Ahlbäck Öberg *är forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.*

LITTERATURTIPS

Ahlbäck Öberg, Shirin, Jörgen Hermansson och Lena Wängnerud, *Exit riksdagen*. Stockholm: SNS, 2007.

Manin, Bernard, *Den representativa demokratins principer*. Stockholm: SNS, 2002.

Mattias Gardell

Politik i Guds namn

Idéer om Gud har fått en framskjuten plats på den politiska dagordningen. Vi har upplevt en amerikansk president som trott sig kallad av Gud att bedriva krig mot ondskan, självmordsattacker i Guds namn, religiöst legitimerat genusvåld och politiska rörelser uppburna av väckelser som vill lägga religion till grund för statens ordning. Hur kan vi förstå denna utveckling? ►

FOTO: YANNIS KONTOS/CORBIS SYGMA–SCANPIX.

Hizbollah (Guds parti på arabiska) sitter numera i Libanons koalitionsregering. Rörelsen har en politisk, en militär och många sociala grenar – där man bland annat driver mängder av skolor och sjukhus. Reporter vid Hizbollahs tevestation Al-Manar som via satellit sänder till Europa.

Diskussionen om religion och politik utgår från att det finns en ”naturlig” bodelning mellan religion och politik som funktionellt särskilda former av social aktivitet. Ur det perspektivet kan själva fenomenet ”politisk religion” (politisk islam, politisk kristendom etc.) framstå som stötande, som om ”hopblandningen” solkade ner en tänkt ursprunglig renhet. Åtskiljandet mellan religion och politik är dock varken urtida eller givet utan en produkt av moderniteten. För att förstå dagens kontroverser kring politisk religion måste man vända tillbaka till historien.

Åtminstone fram till 1600-talet betecknade ”de religiösa” en speciell *status* som särskilde vissa grupper inom katolska kyrkan (munkar, ordensbröder, nunnor) och deras byggnader (kloster, konvent) från det ”sekulära prästerskapet” (präster, biskopar) och deras byggnader (kyrkor, basilikor) som frekventerades av alla kristna. Att vara religiös eller sekulär under medeltid och tidigmodern tid innebar således något annat än i dag.

Under 1600-talet och framåt försköts betydelsen så att religion kom att beteckna en särskild aktivitet centrerad kring upp-

FOTO: BROOKS KRAFT/CORBIS–SCANPIX

President George W. Bush öppnade sina regeringsmöten med en bönestund. Här tillsammans med utrikesminister Colin Powell och försvarsminister Donald Rumsfeld.

rörelser kan nämligen ses som ett slags utbildningsprojekt, lika mycket ”uppifrån” som ”nedifrån”. Det synliggör hur folken i Sverige och i Europa i åratal matats med skräckbilder om hur invandrarna strömmar in, förstör landets traditioner och begår brott. Till slut börjar människor tro på budskapet. Detta innebär inte alls att ”folket” är dumma i huvudet, utan bara att man tillerkänner dem den mänskliga egenskapen att vara påverkbara.

Viktigt i sammanhanget är också att dylika utbildningsprojekt inte bara kommer från öppet främlingsfientliga partier. De etablerade partierna och medierna har bidragit generöst, snarare än att effektivt utmana projektet. Journalisten Bashy Quraishy har länge ”skuggat” den danska utvecklingen på området. Han understryker medias roll i att pytsa ut ”en daglig dos xenofobi”.

I Italien, Holland, Belgien och Österrike har radikala högerpopulistiska partier lyckats flytta den invandringspolitiska diskussionen och ofta tvingat fram öppet rasistiska ”svar” från övriga partier, eller fått dem att ingå allianser och regeringssamarbeten.

ÄVEN I SVERIGE har så kallat vanligt folk ”utbildats”. Självklart av de främlingsfientliga aktörerna, men även av etablissemanget. Våra senaste regeringar har begränsat möjligheterna att invandra, flera gånger sänt ut signaler om tuffare tag, ifrågasatt religiösa och kulturella praktiker, inte minst slöjan, föreslagit språktest för medborgarskap, utökade utvisningsmöjligheter, kringskuren asylrätt – och som grädde på moset nyligen ett medborgarkontrakt kopplat till ekonomiska och sociala sanktioner mot dem som inte visar tillräcklig integrationsvilja.

Från vetenskapligt håll har *Rosengårdsrapporten*, framställd av Centrum för asymmetriska studier vid Försvarshögskolan och beställd av integrations- och jämställdhetsminister Nyamko Sabuni, nyligen gett oss en hel karta av ”indikatorer” på islamistisk ”radikalisering”. Såväl skägg som slöja som parabolantenn framställs som möjliga signaler om terroranstrykning. Det blev självklart mumma i tabloiderna och fick många ”vanliga svenskar” att undra. Andra forskare kan dock inte granska uppgifterna eftersom materialet eldats upp i föregiven omsorg om uppgiftslämnarnas anonymitet.

Medias roll är aldrig enkel att sammanfatta. Det pågår just nu en diskussion i Mediasverige, om man idkar självcensur eller går fram för hårt mot invandrare. På ledarplats påminns vi allt oftare om hur viktigt det är att våga kritisera religioner och ställa krav. Överallt i samhället framhålls en gemensam ”värdegrund” som en rikslikare, men det är få som kan konkretisera vad som hör till denna grund. Sedan den 11 september 2001 har denna diskussion länkats till oron för terror.

Nu sägs ofta att vi måste ”ta debatten” med Sverigedemokraterna. Det är nog riktigt. Men debatten kan tas på många sätt. Exemplen från andra europeiska länder förskräcker. Där har de främlingsfientliga partierna, de etablerade partierna och de spekulativa medierna ”tagit debatten” genom att framför allt visa omsorg om ”folkets oro” inför invandring. Därigenom har populisterna vunnit sin första och viktigaste seger – att få alla att tro att deras oro också är ”folkets”.

Erik Berggren *är statsvetare och ansvarig för forskningsinformation vid Institutet för forskning om Migration, Etnicitet och Samhälle (REMESO), Linköpings universitet.*

LITTERATURTIPS

Bengtsson, Håkan A., red., *Högerpopulismen. En antologi om Sverigedemokraterna*. Stockholm: Premiss, 2009.

Ekelund, Fredrik, Etniska svenskar föraktas. *Sydsvenskan*, 4 oktober, 2006.

Laclau, Ernesto, *On populist reason*. London: Verso, 2005.

Lodenius, Anna-Lena och Mats Wingborg, *Slaget om svenskheten. Ta debatten med Sverigedemokraterna*. Stockholm: Premiss, 2009.

Rydgren, Jens, *Från skattemissnöje till etnisk nationalism. Högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur, 2005.

Från politik till stadsplanering

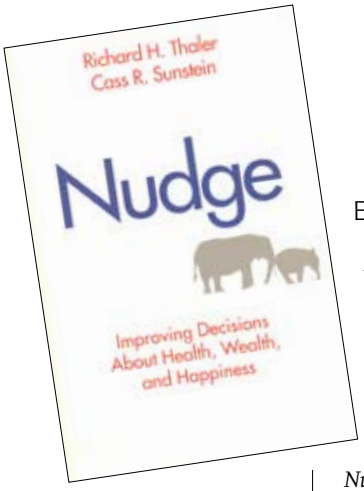

DEMOKRATINS LIVSNERV

Chantal Mouffe: ***Om det politiska.*** *Hägersten: Tankekraft, 2008. (135 s.)*

I flera årtionden har svensk politik rört sig mot mitten. Inför valet 2010 tycks folkets demokratiska valmöjligheter reduceras till ynka två alternativ.

Om man är intresserad av att kritiskt förstå hur denna utveckling påverkar den demokratiska potentialen, rekommenderar jag Chantal Mouffes bok *Om det politiska*. Hennes teoretiska diskussion om västvärldens demokratiska utveckling och faror, kastar nytt ljus även över Sveriges politiska karta. Författarens skoningslösa retoriska stil är symtomatisk för bokens huvudargument: konflikt mellan motståndare är demokratins existensvillkor, konsensus dess motsats.

Efter Sovjetunionens kollaps har den nyliberala ideologin fått stå oemotsagd, menar Chantal Mouffe, vilket förvandlat demokratin till en fråga om olika tekniska lösningar som bäst löses av experter. Det är liberalismens tilltro till individualism och rationalitet Mouffe vänder sig mot. Hon menar att individualismen bortser från att samhällen är uppbyggda av kollektiva identiteter som skapas utifrån indelningen i ”vi” och ”de” och som därmed alltid riskerar att bli fientliga. Terrorism och högerpopulism är exempel på det senare.

Lösningen är att skapa ett demokratiskt rum för legitima motståndare – en agonistisk konfrontation, med författarens ord. Politik i den nyliberala ordningen bygger på missuppfattningen att det går att göra rationella val. Hela det demokratiska projektet vilar just på omöjliga val mellan motstridiga alternativ, menar Mouffe. Det finns inte några objektivt eller moraliskt bästa lösningar, enbart politiska lösningar. Därför är demokratins enda uppgift att möjliggöra att ideologier och synsätt utmanar varandra.

Mouffe hanterar såväl Ulrich Beck som Antony Giddens och Jürgen Habermas med kritisk skärpa. Hon menar att deras ståndpunkter leder till en ”demokratisk återvändsgränd” där illusionen om rationalitet, gränslöshet och pluralism döljer vårt grundbehov att särskilja ”oss” från ”dem”.

Chantal Mouffes argumentation tål att tas på allvar om man vill förstå vad som håller på att hända med den svenska demokratin.

Livia Johannesson

EN VÄNLIG KNUFF

Richard T. Thaler och Cass R. Sunstein: ***Nudge. Improving decisions about health, wealth, and happiness.*** *New Haven: Yale University Press, 2008. (293 s.)*

Nudge av Chicago-professorerna Richard Thaler och Cass Sunstein är en av många populärvetenskapliga böcker om beslutsfattande på senare år. Deras specialitet är beteendeekonomi, en blandning av psykologi och ekonomi som utforskar människans begränsade rationalitet och mentala snedvridningar.

I läroböcker i ekonomi, skriver författarna, får studenter lära sig att *homo economicus* kan tänka som Einstein, har ett minne som superdatorn Deep Blue och viljestyrka som Mahatma Gandhi. Men verkliga människor (som du och jag) är inkonsekventa och dåligt informerade. Vi orkar inte sätta oss in i hur pensionssystemet fungerar, vi glömmer säga upp prenumerationer och äter pizza framför teven hellre än att gå till gymmet.

Thalers och Sunsteins lösning är att företag och samhälle med hjälp av en genomtänkt *valarkitektur* ger oss en liten knuff (*nudge*) så att vi fattar bättre beslut, men utan att ta ifrån oss vår valfrihet. Exponering av hälsosam mat på bekostnad av mindre hälsosam föda är en sådan välmenande knuff; förbud mot skräpmat är däremot inte bra. Författarna talar om libertariansk paternalism, ett slags minimalistisk social ingenjörskonst, som en tredje väg för en social politik i vilken marknadskrafter och individuell frihet upprätthålls.

Genom att förändra valarkitekturen för hur olika alternativ utformas och presenteras för kunder och medborgare kan stora skillnader åstadkommas i deras beteende. Utformningen av standardalternativ får därför extra stor betydelse eftersom många människor väljer just dessa.

Författarna introducerar beteendeekonomi på ett lättläst och engagerande sätt. Många av deras idéer innehåller ett fräscht och behövligt nytänkande, värt att begrunda för beslutsfattare inom näringsliv och offentlig verksamhet.

Samuel Bohman

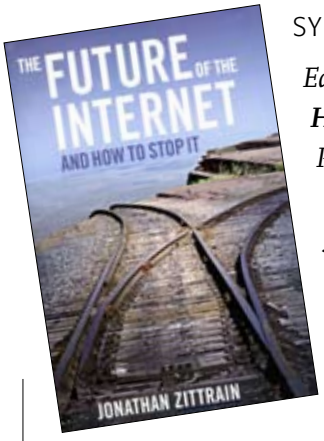

SYNTETISKA VÄRLDAR

Edward Castronova: ***Exodus to the virtual world. How online fun is changing reality.*** *New York: Palgrave macmillan, 2007. (235 s.)*

Jonathan Zittrain: ***The future of the Internet and how to stop it.*** *New Haven: Yale University Press, 2008. (342 s.)*

Visionen om ett globalt kommunikationsnät har funnits sedan 1960-talet, och den tekniska grunden har varit i drift sedan dess. Med tiden har nätet utvecklats till allt mer sociala funktioner, bloggar, sociala forum och virtuella världar visar innovationskraften.

Jonathan Zittrain, professor i internetlagstiftning vid Harvard, använder begreppet *generativitet* för att förstå nätet. Med generativitet menas att en produkt kan användas på oförutsedda sätt, som rentav utvecklar produkten. En hög legobitar är mer generativ än en färdig leksak, eftersom det inte är definierat på förhand vad legobitarna ska byggas ihop till. Både nätet och datorn är typiska generativa system. Men generativiteten är samtidigt orsak till Zittrains mer pessimistiska bedömning i boken *The Future of the Internet and how to stop it*.

Via nätet har användarna tillgång till systemets byggstenar eller kod, och kan skapa egna program och produkter som företag och myndigheter har svårt att förutse. Det ger innovationer (som Linux, Skype, Youtube och Wikipedia) men också bedrägerier, spam, virus och spionprogram.

Motdraget består i slutna, icke-generativa men säkra system fria från virus, där tillverkaren bestämt på förhand vad användaren kan göra och vad som får visas. Zittrain befarar en framtid där ett fåtal företag själva utvecklar nätet och styr över skilda delar av det, och där innovativiteten är låg. Hoppet ställer han till nya normer för hur nätet ska användas samt till mer kompetenta användare. En förebild är uppslagsverket Wikipedia som drivs av hängivna ”wikipedianer”.

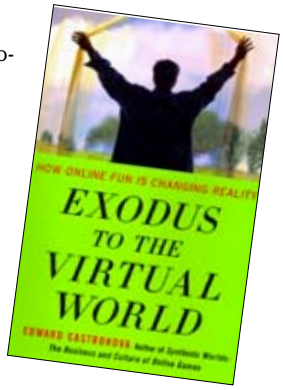

En ljusare bild ger ekonomen Edward Castronova i *Exodus to the virtual world*. Hans fokus är virtuella världar som Second Life och World of Warcraft. År 2008 beräknades så kallade Massively Multiplayer Online Games ha över 16 miljoner aktiva användare, jämfört med knappt 1 miljon för åtta år sedan (enligt www.mmogchart.com).

Castronova menar att virtuella (eller syntetiska) världar börjar anta drag av alternativa samhällen med egna normer, medborgarskap, ekonomier och politik som drar till sig mer ”uppmärksamhetsmigration”. Syntetiska världar förutspås integrera kommunikationer, ekonomiska transaktioner och även myndighetstjänster i allt högre grad. De påverkar hela webben att bli mer tredimensionell och realistisk.

Men vem ska äga och konstruera dem? Frågan blir allt mer central ju viktigare de syntetiska världarna blir. Kommer framtidens syntetiska världar att präglas av generativitet? Byggs de upp och utvecklas av sina användare? Eller blir de mer detaljreglerade, säkra men centralstyrda öar i cyberrymden?

Framför allt Zittrains verk är mycket välskrivet och informativt, men båda böckerna rekommenderas till alla som intresserar sig för informationssamhällets utveckling.

Markus Gossas

DEN PRODUKTIVA STADEN

Jesper Meijling: ***Påståenden om framtiden.*** *Stockholm: Axl Books, 2008. (174 s.)*

Sedan några decennier är 1960-talets miljonprogram placerat på historiens skräphög. Fort gick det också. I dag har programmet samma status som 1800-talets statarlängor. De resliga förortsskraporna tycks vila på samma tvivelaktiga människosyn, om än med sämre sommarstugepotential – ett nog så allvarligt brott i dessa snickarglädjens dagar.

Kritiken har säkert fog för sig. Samtidigt är marknaden för efterkloka angrepp på efterkrigstidens planeringstänkande mättad. Tiden är förbi då det gick att skapa debatt med enkla bilderböcker och citatsamlingar som satte pittoreskt storstadsmyller i kontrast till raka motorvägar och fyrkantiga konsumbutiker.

Med essäsamlingen *Påståenden om framtiden* gjuter dock arkitekten Jan Meijling nytt liv i denna slitna genre. En förtjänst är att han låter bli att använda vår egen tids estetiska ideal som planeringens måttstock. Utgångspunkten är i stället staden som ”system för att organisera vårt produktiva liv och ekonomiska utbyte och för att generera tillväxt”. Därmed skapar han en ny ingång till intressanta diskussioner kring integration och utanförskap, kunskap och tillväxt samt stadsplanering i vid mening.

Meijling skildrar försöken att ta framtiden i besittning med både historiska och samtida exempel. Genomgående betonas vådan av att separera människors boende från deras tillvaro i övrigt. En tanke som Meijling med framgång vänder inte bara mot efterkrigstidens tro på luftiga parker och ordentligt uppradade byggnadsenheter utan även mot dagens lika omsorgsfullt avskärmade forskningsparker och blänkande högskolekomplex.

Urban Lundberg

Urban Lundberg

Folkhemmet som aldrig fanns

• Vad säger Per Albin Hansson om folkhemmet i sitt tal i riksdagens andra kammare 1928? Så här lyder inledningen:

> *Vid högtidliga och för övrigt ibland även vid vardagliga tillfällen tala vi gärna om samhället – staten, kommunen – såsom det för oss alla gemensamma hemmet, folkhemmet, medborgarhemmet. Bilden har måhända efter den senaste stora författningsreformen fått en flitigare användning än tillförne, men även under det politiska fåväldets tid tillgreps den från makthavarnas sida i synnerhet när det gällde att hos massorna inpränta känslan av förpliktelse till det allmänna, skyldigheten att bära bördor och bringa offer.*

Mer än så blir det inte. Förgäves letar man efter fler hänvisningar till det i dag så slitna begreppet. Det intressanta är dock Per Albins tydliga budskap att Sverige *inte* var ett folkhem. Än tänkvärdare är att han verkade tycka att det var ett illa valt ord för vad Sverige skulle bli. Folkhem var något som överheten använde för att skyla över orättvisor, höja skatten eller skicka ut unga människor i krig.

Personligen föredrog Per Albin *medborgarhem*, som han introducerade omedelbart efter folkhem och sedan höll sig till resten av talet. Endast ett kommatecken skiljde orden åt. Men där folkhem efterhand blev ett mångomsjunget begrepp föll medborgarhem snart i glömska. I dag hör man aldrig upprörda röster om det gamla goda medborgarhemmet, om dess förfall eller vad socialdemokraterna gjorde i lönndom på dess mörka bakgård.

Man kan tycka att orden är synonyma, skenbart med stöd i citatet. Men i själva verket kunde skillnaderna inte vara större.

Får man tro Per Albin är folkhem ett ord som främst fyller en legitimerande funktion. Medborgarhem däremot visar möjligheterna. Det ställer sig inte i vägen för förändring utan ser verkligheten som den är. Per Albin Hansson tycks mena, att för en demokrat blir samhället aldrig mera sig likt.

Merparten av hans tal – som sällan citeras – ägnas åt en beskrivning av det gamla samhället ur det nya perspektivet. Domen är hård. Sverige ”är ännu icke det goda medborgarhemmet. Här råder visserligen en formell likhet, likheten i politiska rättigheter, men socialt består ännu klassamhället och ekonomiskt råder fåtalets diktatur.” Han presenterar ingen färdig lösning. Medborgarhemmet är inget program, endast en riktning.

Bäst liknas medborgarhemmet vid ett förebud. Per Albin noterar att det ständigt ”blir fler som frågar sig, varför den ekonomiska fördelningen i så hög grad ska vara till de hårt arbetandes nackdel. Vår tids människor betrakta icke ett samhälle av fattiga och rika såsom en gudomlig ordning; de lyssna icke när de mättes profeter predika ’Österlandets förnöjsamhet’. Uppgiften för en ärlig demokratisk politik”, avslutar han, ”är att göra samhället till det goda medborgarhemmet.”

Här finns kanske konturerna av ett projekt, men det begränsar sig till vad demokratin behöver för att realisera sig själv: ett mått av social jämlikhet. När Sverige har blivit ett medborgarhem kan vad som helst hända, verkar Per Albin mena. Demokratin är oförutsägbar och tar sina egna vägar.

Kan detta stämma? Sedan länge har vi lärt oss prata om folkhemmet som ett genomtänkt projekt. Först gjorde vi det med ett vemodigt tonfall, med tiden i kritiska termer, som motsatsen till demokrati och delaktighet. Folkhemmet utmärktes, sade man, i själva verket av folkförakt och kylig social ingenjörskonst. Sedan har vi nostalgin: dels vänsterns milt resignerade melankoli, dels Sverigedemokraternas mer aktivistiska vemod, som på senare tid trätt fram som en reaktion mot invandring och Europaintegration.

Egentligen är det egendomligt. Folkhemmet var ju medborgarhemmet, och medborgarhemmet var bara en negation. Ska man vara petig, och det ska man ju som historiker, måste betonas att ordet folkhem aldrig fick någon plats i socialdemokratins retorik under decennierna när välfärden etablerades. När Gustav Möller efter andra världskriget beskriver socialdemokratins insatser lanserar han *Social-Sverige* för att markera skillnaderna till ett nära förflutet. Några år senare myntar Tage Erlander *det starka samhället*. Olof Palme talar om *välfärdsstaten*, eller ännu hellre *välfärdssamhället*.

Syftet med dessa nya ord var att konkretisera vad socialdemokratin gjort under sin tid vid makten. Rörelsen var nu *inte* från samtid till framtid, som hos Per Albin, utan från historia till samtid. Därmed saknade orden också visionär kraft. Gör man anspråk på att ha uträttat något storslaget blir framtiden alltid hotfull.

Utan att förringa socialdemokratins insatser vill jag påstå att efterkrigstidens vokabulär påminner om det folkhem som Per Albin avfärdade, genom att det gjorde det bestående samhället naturligt.

När folkhem åter dök upp i debatten i början av 1980-talet,

Folkhem var något som överheten använde för att skyla över orättvisor, höja skatten eller skicka ut unga människor i krig.

FOTO: SCANPIX.

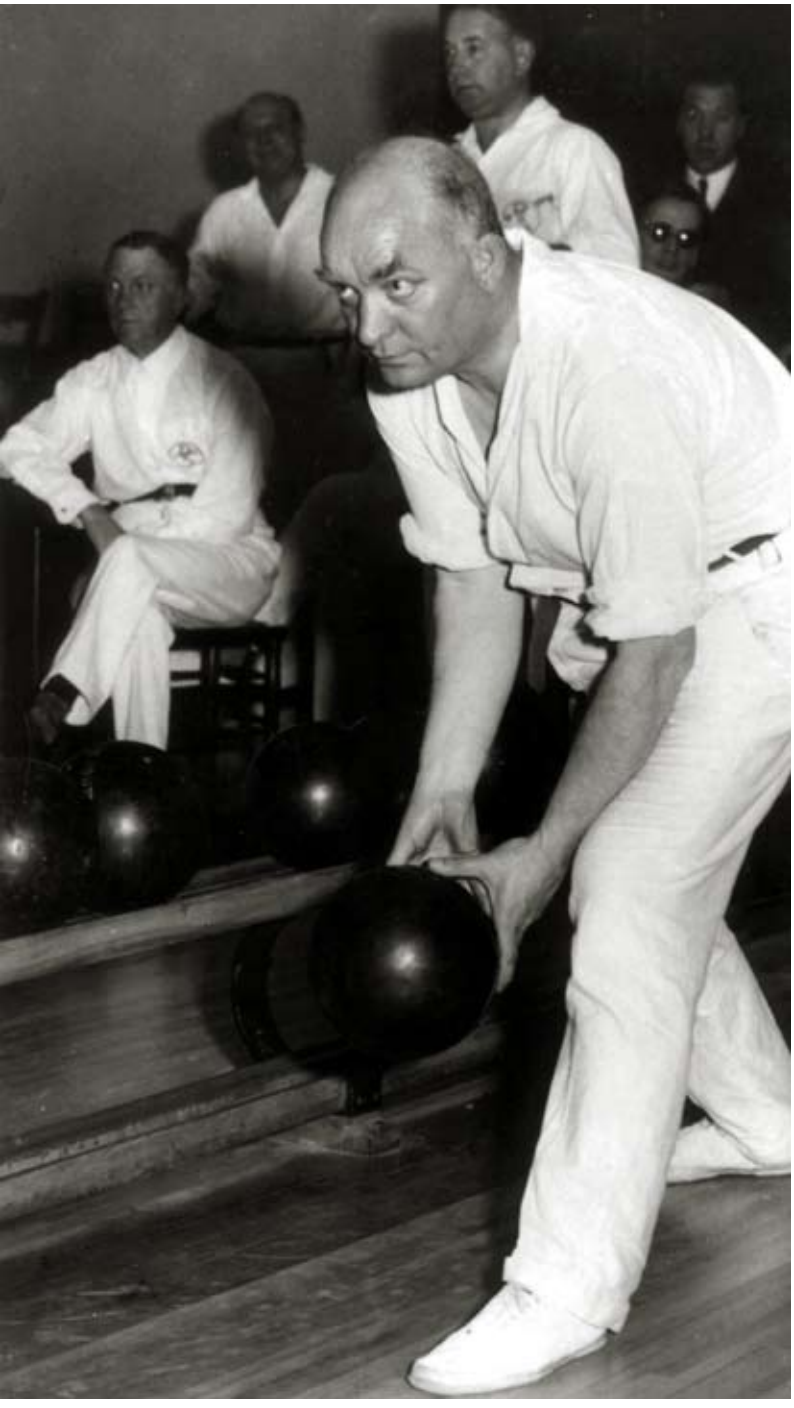

skedde det i samhällsekonomiska kristider. På nytt rubbades hierarkin mellan samtid, historia och framtid. Om Per Albin hyllade framtiden och Tage Erlander samtiden, hamnade nu historien i främsta rummet. Man kan fråga sig varför man grep efter en fras som var gammal redan när den myntades. Möjligen behövdes ett ord som satte den mystifierande fantasin i rörelse – som höjde insatserna.

Men på 1980-talet var rollerna omkastade. Borta var Per Albins vidräkning med sin tids orättvisor. I stället stod folkhem för idyll och harmoni, ett fulländat samhälle som nu raserades. Nästan samtidigt kom kritiken. Inte mot Per Albins folkhem som aldrig fanns. Debatterna om allt från miljonprogram till steriliseringar rammade i stället ursprungsmyten, som den frambesvärjdes när man behövde en mer dramatisk beskrivning av vad som höll på att hända i samhället.

Här befinner vi oss i dag, med våra premiepensionsval, skolval och vårdval. Med våra tandvårdsplaner och funderingar om vart posten ska flytta härnäst. I ett samhälle som styckas upp och portioneras ut i nya bitar. Vi saknar inte folkhemmet längre, det är inte passande, utan något som föregick det. Eller för att vara trogen metaforen: vi saknar något som antas finnas i de underliggande kulturlagren, som mobiliserades för att bygga det, som sedan koloniserades, kvävdes och tynade bort.

Denna kulturbärande egenskap har många namn: civilsamhället, solidariteten och ansvarskännande individer. Förhoppningen är att den ska rädda oss från vår tids onda, globalisering, åldrande, miljöförstöring och allmän upplösning. Om det nu finns en räddning. Under folkhemmet finns nog bara det som Per Albin visade i sitt tal: ojämlikheten och fattigdomen.

Kanske skulle resultatet bli mer intressant, om vi i stället började gräva på andra sidan kommatecknet, i det medborgarhem som Per Albin egentligen talade om. Det onda skulle inte försvinna, men historien kunde stimulera till en diskussion om vad vi vill snarare än om hur det var – och hur det kan bli igen om vi bara lyckas skaka liv i det förflutnas ömsesidiga tillit.

Vi skulle också kunna föra folkhemmet åt sidan till förmån för den drömda framtid utan vilken all förändring är omöjlig. Kort sagt, vad Per Albin försökte göra i sitt tal den 18 januari 1928.

***Urban Lundberg** är historiker och forskare vid Institutet för Framtidsstudier.*

Nytt forskningsprogram för Institutet för Framtidsstudier

Institutet för Framtidsstudier tar fram kunskapsunderlag om de stora framtidsfrågorna och verkar för en offentlig framtidsdebatt. Vårt nya forskningsprogram – Sverige i framtiden – har en samhällsvetenskaplig och humanistisk profil. Vi studerar hur människor ordnar sina liv och hur samhällets olika organisationer griper in i och påverkar levnadsvillkoren. Vi analyserar samspelet mellan det lokala och det globala, mellan människor, företag och organisationer. Forskningsprogrammet, som är det sjätte i ordningen, leds av institutets VD Joakim Palme.

Institutet för Framtidsstudier har en unik position i svensk samhällsforskning. Här finns en dynamisk tvärvetenskaplig miljö, där forskarna också i praktiken arbetar över disciplingränserna. Detta är en givande grundval för vår strävan att utveckla nya perspektiv på morgondagen. Studierna handlar såväl om långsiktiga och grundläggande samhällsförändringar som om konkreta frågor som berör framtiden. Institutet är därmed en viktig brygga mellan vetenskap och politik.

Forskningsprogrammet *Sverige i framtiden* tar sin utgångspunkt i tre grundläggande frågor som handlar om det svenska samhället i en föränderlig värld. Hur kommer medborgare och samhälle att påverkas av att vi lever i en alltmer internationaliserad tid? Vad innebär det sociala utanförskapet – hur ska det förklaras och vad blir dess konsekvenser? Hur kan ett välfärdssamhälle finansieras på lång sikt?

Kring dessa frågor har institutet inlett särskilda satsningar i form av så kallade programprojekt under 2009–2011. Ett fjärde programprojekt behandlar framtidsstudier som sådana – hur vi kan utveckla deras teorier och metoder. Här presenteras varje programprojekt under egen rubrik:

FOTO: JOHAN SUNDGREN.

Integration och pluralism i det framtida samhället

Hur en lyckosam integration ska uppnås är en nyckelfråga för de europeiska demokratierna. Samtidigt som delaktighet och hög legitimitet eftersträvas för de politiska institutionerna hotar segregation och intolerans att leda till etniskt splittrade samhällen.

Globaliseringen och migrationen gör olika framtidsscenarier möjliga. Vissa ser framför sig en alltmer konfliktfylld värld av upplösta nationer. Andra tänker sig att kosmopolitiska medborgare i samförstånd kommer att bygga globala nätverk.

Framtidens integrationspolitik behöver ett bättre kunskapsunderlag. Hur ser sambanden mellan identitetsformering och samhörighet ut? För att utvärdera den politiska integrationens förutsättningar fordras brett upplagda analyser av strukturer som kan påverka politisk mobilisering och demokratisk delaktighet.

En övergripande fråga gäller vilka strategier ett mångkulturellt samhälle faktiskt kan välja. Vi studerar hur integrationspolitiken har utvecklats, hur staten försökt styra, exempelvis i fråga om minoriteters rättigheter, och vilka konsekvenser politiken kan få för olika grupper av invånare.

Det sociala utanförskapets utveckling, orsaker och konsekvenser

Fattigdom, socialt utanförskap och marginalisering står högt på den politiska dagordningen i Sverige och inom EU. Debatten och forskningen handlar dels om etableringssvårigheter på arbetsmarknaden, dels om det sociala utanförskap som vi förknippar med boendesegregation.

Att öka kunskaperna om olika marginaliseringsprocesser och hur de fungerar över livscykeln är viktigt, både därför att det handlar om grundläggande välfärdsfrågor och därför att det förtydligar vad samhällets institutioner kan göra för att motverka socialt utanförskap.

Vi kommer att studera såväl uppväxtvillkor och skolgång, som utbildningssystemets, arbetsmarknadens och välfärdsstatens funktionssätt i Sverige och i jämförelse med andra länder. Eftersom utbildningsvägar, etableringsmönster och arbetsmarknad skiljer sig åt mellan män och kvinnor blir genusaspekter centrala.

Vi kommer även att undersöka om utanförskapets orsaker förändras över tid. Andelen unga vuxna som varken har arbete eller studerar har ökat, något som inte bara kan förklaras av konjunkturförändringar på arbetsmarknaden. Ett annat uttryck för marginalisering som vi uppmärksammar är långvarigt socialbidragstagande. Ytterligare en viktig fråga gäller det generationsskifte som snart sker, med en stor ungdomskohort på väg in på den svenska arbetsmarknaden medan den stora fyrtiotalistkohorten är på väg ut.

Framtidsstudier om framtidsstudier

Institutet satsar också aktivt på att öka kunskapen om framtidsstudiernas metoder och teorier. Här utvecklar vi ett bredare samarbete med institutioner som har liknande inriktning, både i Sverige och utomlands. Vi har dessutom egna forskningsprojekt om framtidsstudier och vi kommer under de kommande åren att stärka denna inriktning. Projekten har ett kritiskt och historiskt perspektiv som knyter an till vår övriga forskning. Vi vill också öka utbytet med aktörer som tar sig an framtiden med andra metoder och utgångspunkter.

Institutet ska alltså vara en bred arena för diskussioner om hur vi kan bli bättre på att förstå möjliga framtider, och veta mer om det handlingsutrymme som finns för att påverka framtiden. Framtidsstudierna kan på så vis hjälpa till att förlänga sikten för beslutsfattare.

Välfärdsstatens finansiering

Välfärdsstatens finansiering är en central framtidsfråga för det svenska samhället. Ökad ekonomisk integration i världen leder till att vissa skattebasers rörlighet ökar och att det blir svårare att ta ut skatt. Framväxten av ett åldrande samhälle betyder samtidigt att kraven på omfördelning mellan generationerna stiger. Kombinationen av dessa trender utgör en svårlöst ekvation. Kostnaderna för den åldrande befolkningens vårdbehov ska täckas, samtidigt som den förvärvsarbetande befolkningen relativt sett blir mindre och skattebaserna rörligare.

Skatter och avgifters utformning i dag och i framtiden har dessutom avgörande betydelse för hur samhället organiseras ekonomiskt och för de normer som reglerar relationerna mellan människor. Forskning om välfärdsstatens finansiering främjas därför av en helhetssyn och av att studeras i brett perspektiv.

Ett övergripande mål är att studera omfördelningen mellan generationerna och att förstå skatternas roll i sammanhanget. Utgångspunkten är att alla människors ekonomiska aktivitet, och deras behov av stöd, varierar mellan olika perioder i livet. Ett annat mål är att jämföra hur välfärdsstaten finansierats över tid och i olika länder. Sådana jämförelser berör skatternas och avgifternas utveckling och hur deras utformning förmedlar ekonomiska incitament och normer som påverkar människors val – exempelvis mellan oavlönat hemarbete och förvärvsarbete.

Utvecklingsprojekt

Parallellt med de nämnda programprojekten inleds fyra så kallade utvecklingsprojekt: *Konsekvenser av klimatförändringar, Konsekvenser av teknikutveckling, Genus och genusperspektiv* och *Nationell och global migration*. Inom utvecklingsprojekten bedrivs pilotstudier som kan ligga till grund för kommande forskning vid Institutet.

Profilområden

Institutet har en rad projekt där vår kompetens redan är stark. Här fördjupar vi den vetenskapliga verksamheten kring viktiga framtidsteman. Våra fem profilområden är: *Befolkning och ekonomi, Regionernas omvandling, Barns uppväxtvillkor, Den europeiska sociala modellen* och *Socialpolitik och ofärd*.

Välkommen att ta del av vår verksamhet!
På hemsidan *www.framtidsstudier.se* → *Forskning* kan du läsa mer om våra programprojekt,
utvecklingsprojekt och profilområden. Där finns också information om våra publikationer, öppna seminarier och konferenser.

Ny teknik som förändrar världen

• Stora företag, organisationer och konsulter gör kontinuerligt bedömningar av vilken ny teknik och nya teknologier som är på väg att få genomslag. Dels har företag lärt sig att även giganter som IBM och Kodak – ett svenskt exempel är Facit – kan springa på överlevnadshotande minor när helt nya metoder att tillgodose gamla behov kommer fram. Dels finns riskkapital som söker investeringar – och vad kunde vara bättre än att tidigt upptäcka Microsoft och Apple eller Astra/Losec och Skype.

De allra flesta sådana prognoser är affärshemligheter. Några tiotal organisationer offentliggör regelbundet sina. En av dessa är Massachusetts Institute of Technology, MIT, som varje år listar de tio viktigaste teknikområdena på väg ut ur laboratorierna. Vissa bedöms nå marknaden redan i år, andra tros behöva längre tid på sig. En gemensam nämnare är att de bedöms få stor ekonomisk och social – och därigenom politisk – betydelse.

Årets lista finner du här intill. Den som vill läsa mer hänvisas till mars/aprilnumret av tidskriften *Technology Review*.

Låt oss välja en av de tio nyheterna och fundera lite på vad det skulle betyda om MIT får rätt och denna teknologi får stort genomslag: billig och snabb analys av DNA. Hela arvsmassan hos en person kan med ny teknik analyseras på åtta timmar för mindre än 800 kronor. Det sker med ”laboratorium på ett chip” där minskande nanoflöden gör det möjligt att snabbt analysera långa kedjor av DNA-molekyler. Till skillnad från i dag behöver man inte klippa sönder arvsmassan i miljarder delar och sedan mödosamt pussla ihop alla segment till kromosomer igen.

Här hägrar nya möjligheter till diagnoser av sjukdomar och därmed snabbare behandling. Man skulle också kunna göra omfattande tester av stora folkgrupper och identifiera personer som löper högre risk att drabbas av åkommor med någon grad av ärftlighet, för att sätta in förebyggande behandling eller rekommendera livsstilsanpassningar. På samhällsplanet kan man bättre bedöma det framtida vårdbehovet för olika sjukdomar och kan i god tid planera till exempel utbildning av personal.

Inte nog med att DNA-kartan kan göras snabbt och billigt. Den kan också göras med en mycket liten mängd DNA. Ett använt dricksglas eller en cigarettfimp räcker gott. Arbetsgivare och livförsäkringsbolag kan alltså – liksom du själv, myndigheter, grannar eller skvallerpress – ganska lätt skaffa sig din DNA-karta. Den som också har tillgång till kartor av andras DNA kan lätt fastställa eventuella släktskap.

Så kanske får kändisar inom några år läsa i skvallerpressen att deras barn i själva verket har annan far, eller att de troligen snart själva drabbas av en ovanlig sjukdom. Vi andra kanske ”bara” inte får jobbet, livförsäkringen – eller den make eller maka – vi förväntat oss på grund av att andra haft information om vår troliga framtid som generna ser den.

Tio tekniknyheter

1. Sökmotor på nätet ersätts av din egen röststyrda digitala betjänt
2. Snabb DNA-analys för 800 kronor
3. Minneschip med kapacitet som en stor hårddisk och snabbhet som ett flashminne
4. Hybrider mellan biologiska varelser och maskiner, till exempel fjärrstyrda skalbaggar
5. Flytande batterier som förser städer med solenergi på natten
6. Papperstest som vapen mot multiresistenta infektionssjukdomar
7. Kärnreaktor som drivs med uttjänt bränsle
8. Sensorer i nanostorlek som tillverkar sin egen el
9. Internet som kräver mindre bandbredd för ökad tillgänglighet i tredje världen
10. Nya forskningsredskap för snabbare, säkrare och mer energieffektiva nätverk

Källa: www.technologyreview.com

***Arne Jernelöv** är miljöforskare och tidigare chef för Forskningsrådsnämnden.*

Nästa nummer:

Psykisk ohälsa – ett växande hot?

Larmrapporterna om ökad psykisk ohälsa avlöser varandra, och värst drabbade tycks ungdomar och yngre vuxna vara. Vissa bedömare menar att psykisk ohälsa är morgondagens största utmaning för de rika länderna. Hur har det blivit så och vad kan vi göra åt det? Om denna viktiga fråga handlar *Framtider* nr 3. Här är något av vad som behandlas:

- **Synen på sjukt och friskt i ett idéhistoriskt perspektiv**
- **Unga vuxnas psykiska ohälsa**
- **Kris, ohälsa och självmord**
- **Arbetets roll i rehabiliteringsprocessen**
- **Psykoanalysen – har den någon framtid?**

FOTO: NATHALIE DAVID/BUCHCOVER.COM–INA AGENCY.

Numret finns hos våra prenumeranter den 18 september.

POSTTIDNING B

Framtider

Institutet för Framtidsstudier
Box 591
101 31 Stockholm

Besöksadress:
Holländargatan 13

Tel: 08-402 12 00
Fax: 08-24 50 14

E-post: info@framtidsstudier.se

www.framtidsstudier.se

Framtider *ges ut av Institutet för Framtidsstudier och utkommer med fyra nummer per år. I varje nummer kombineras specialteman med bevakning av svenska och internationella framtidsfrågor.*

Institutet för Framtidsstudier *har till uppgift att bedriva framtidsstudier, långsiktig analys och därmed sammanhängande verksamhet för att därigenom stimulera till en öppen och bred diskussion om framtida hot och möjligheter i samhällsutvecklingen.*

Institutet för FRAMTIDSSTUDIER

Frankeras ej.

Mottagaren betalar portot.

☐ *Ja, tack*

Jag vill prenumerera på tidskriften Framtider för 100 kr/år.

Du kan även skicka dina uppgifter via e-post till: info@framtidsstudier.se

Namn .....

Adress .....

Postnummer .....

Postadress .....

Institutet för Framtidsstudier

SVARSPOST
110 517 800
110 01 Stockholm